

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Abdusmatova Shaxlo Saidmuratovna¹

¹ Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti, Psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi

YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Hozirgi kunda jamiyatda oilaviy nizolarning soni ortib bormoqda bunga sabablardan biri sifatida yoshlarni oilaviy hayot haqidagi tasavvurlarini yetarli darajada shakllanmaganligi keltirish mumkin. Ushbu maqolada yoshlarni oilaviy hayotga psixologik tayyorlash muammosi bayon qilingan. Oila haqidagi tasavvurlarni shakllantirishga oid sharq mutafakkirlarining qarashlari va zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, oila borasidagi ijtimoiy- psixologik masalalar muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: oila, qadriyat, oilaga tayyorlash, jammiyat, oila psixologiyasi.

Аннотация. Одна из причин увеличения количества семейных конфликтов в современном обществе заключается в том, что представления этих молодых людей о семейной жизни недостаточно сформированы. В статье рассматривается проблема психологической подготовки молодежи к семейной жизни. Рассмотрены взгляды восточных мыслителей и современные подходы к развитию представлений о семье, социально-психологических проблемах жизни, семье.

Ключевые слова: семья, ценности, подготовка семьи, общество, семейная психология.

Annotation. One of the reasons for the increase in the number of family conflicts in modern society is that these young people's ideas about family life are not sufficiently formed. The article discusses the problem of psychological preparation of young people for family life. The views of oriental scholars and modern approaches to the development of ideas about the family, the socio-psychological problems of the family are considered.

Keywords: family, values, family preparation, society, family psychology.

KIRISH

Bugungi kunda O'zbekiston aholisining 62 foizini bolalar o'smirlar, xullas 30 yoshgacha bo'lgan yigit qizlar, ularning ma'lum qismini esa yosh oilalar tashkil etadi. Yosh oilalar jamiyat ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'naviy yangilanishi va yuksalishini muhim sub'ektlaridan bo'lib, ijtimoiy hayotda ro'y berayotgan murakkab jarayonlarga o'z ta'sirini o'tkazishda va taraqqiyotni harakatda keltirishida muhim ro'l o'ynaydi. Shuning uchun hozirgi vaqtda yosh oilalarning ma'naviy-axloqiy va ruhiy olamini shakllantirish va rivojlantirishni chuqur va atroflicha tahlil etish ilmiy -amaliy jihatdan katta ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan mustahkam oilalarni shakllantirish, onalik va bolalikni ijtimoiy jihatdan muxofaza qilish, oilalarda jismonan sog'lom, ruxan baquvvat bo'lgan farzandlarning dunyoga kelishi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, samarali ravishda oila tarbiyasini tashkil etish jarayonida oilalar bilan jamoatchilik o'rtasida mustahkam hamkorlikni yuzaga keltirish masalalarini davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda. 1993-yilning fevral oyida "Sog'lom avlod" ordenining ta'sis etilishi hamda "Sog'lom avlod" Davlat dasturi" ning qabul qilinganligi fikrimizning yorqin dalilidir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Yoshlarni psixologik jihatdan oilaviy hayotga tayyorlash va faoliyatning samarali tashkil etilishi bir qancha ijtimoiy muammolarning ijobiy hal etilishiga o‘z ta’sirini ko‘rsatadi:

- Jamiyatning ijtimoiy ma’naviy jihatdan rivojlanishini ta’minlaydi;
- jamiyatning ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyotining yuqori bosqichga ko‘tarilishida muhim ahamiyat kasb etadi;
- mustahkam oilalarni shakllantirish, ularda sog‘lom psixologik muhitni qaror toptirish, oila tarbiyasini samarali tashkil etish, farzandlar tarbiyasida muayyan muvaffaqiyatlarga erishish, oilaviy mojaro, ajrimlarning oldini olish uchun zamin hozirlaydi.

Sharqda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga qadimdan jiddiy ahamiyat berilgan. Jumladan Abu Nasr Farobiy, Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Xojib, Kaykovus, Alisher Navoiy, Rizouddin Ibn Faxriddin kabi allomalar bu masala yo‘zasidan o‘zlarining durdona fikrlarini tarixda qoldirib ketganlarki, ular hozirgacha o‘z ahamiyatini yuqotmagan. Ular «Nasixatnoma», «Pandnoma», «Xikmatnoma» tarzida bizgacha yetib kelgan. Bu manbaalarda qizlarni hayotga tayyorlashda, ularda birinchi navbatda insoniy fazilatlar shakllangan bo‘lishi, oila muqaddas, uni avaylab asrash aynan uy bekalariga bog‘liq ekanligi xaqida turli tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan xodisalar xikoya qilinadi. «Kaykovus Unsurulmaoni – 63 yoshida o‘g‘liga atab «Qobusnoma» yozib, unda o‘zining bola tarbiyasi, oilaviy hayot, shaxs kamoloti masalalarini bayon etdi.

Mamlaktimizning yetakchi psixolog olimlaridan biri Vasila Karimova “Oila ma’rifati” ushbu risola muallifining “Oila ma’rifati” ruknida chop etilayotgan risolalarining dastlabkisi bo‘lib, bu bevosita oilaviy hayot bo‘lag‘asida turgan yoshlar hamda endigina nikox qurib, yaxshi niyatlar bilan turmush qurgan kuyov va kelinchaklarga mo‘ljallangan. Unda asosiy e’tibor oila ilmining mazmun mohiyati, oila ma’rifatini tashkil etuvchi omillar va baxtli hayot kechirishni aslida hammaga ma’lum bo‘lgan, lekin amalda har doim ham egallash oson bo‘lmagan jihatlarga

qaratilgan. Muallif “Oila ma’rifati”ga erishish, ya’ni kelin-kuyovlar, yoshlar hamda ularning ota-onalar savodxonligini oshirish orqali, oilaviy muhitda ma’naviy qadriyatlarni barqarorlashtirishga erishishni ko’zda tutgan.

A.Avloniy “Tarbiya biz uchun yo hayot yo mamot, yo najot- yo halokat, yo saodat- yo falokat masalasidir”, degan fikri o’zbekning kun tartibidan tushmasligi lozim. Chunki avvalgiga o’xshab qariyalar keksalar yoshlarni odob axloqqa chaqirib yoshlar esa ularni hurmatlab, ularning o’gitiga amal qilish udumi yo’qolib bormoqda. Har kim o’zi bilan ovora bironing gapi bironga yoqmaydi. S.V.Kovolyov o’smir va qizlarda oila va nikoh tushunchalari haqidagi tasavvurlarga ega bo’lishlari juda muhimdir, deydi. Nikoh va sevgi tushunchalari 13-15 yoshli bolalarda qarama-qarshi tushunchalar ekanligi bilan ko’zatiladi, ya’ni ular sevgi va nikoh bir-biriga teskari tushunchalar ekan deb tushunadilar. Talabalarda umr yo’ldosh tanlashda sevgi tushunchasi faqat 4 o’rinda, ya’ni xurmat qilish, ishonch, bir-birini tushunish kabi xislatlardan keyin turadi. Yoshlar oilani jiddiy qabul qilmaydilar. Natijada juda ko’p xatoliklarga yo’l qo’yib, keyinchalik oilaning muhimligini psixologik tan oladilar. Bizning asosiy vazifamiz shuki, o’smirlarda oilaning qadrini, sevgi, nikoh oiladagi sevgini ro’li muhimligini va u uzoq va baxtli hayot garovi ekanligini o’qtirishdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Oila deb atalmish muqaddas makon, «oila qasri»ning mustahkamligi shu qasrning poydevori bo’lmish nikoh oldi omillari xususiyatlariga, ularning qay darajada to’g’ri va mustahkam qo’yilishiga bog’liq. Agar shu poydevor yetuk, mustahkam bo’lsa, uning ustida qurilgan imorat ham ko’rkam, yorug’, unda istiqomat qiluvchilarga qulaylik, xotirjamlik, tinchlik, huzur-halovat bag’ishlaydigan bo’ladi. oilangizning ham o’ziga xos poydevorlari bor. Ular shu oilaning yuzaga kelishiga, qurilishiga asos bo’lgan nikoh oldi omillaridir. Agar shu nikoh oldi omillarining oilani yuzaga kelishiga ta’siri no’rin bo’lsa, u shoshilinch, bo’sh, qiyshiq qurilsa, uning ustiga o’rnatilgan oila imoratining devori ham qiyshiq va omonat bo’lib boraveradi va u shu imoratning bir kuni kelib qulashi, bo’zilib ketishi xavfini tug’diradi. Bunday poydevor ustiga qurilgan imorat qulab

tushmagani, boʻzilib ketmagani taqdirda ham, unda istiqomat qiluvchilarga xotirjamlik, tinchlik, quvonch baxsh eta olmaydi. Ular doimo qandaydir bir xavotirda, hadikda, noqulaylikda, xijolatda yashashlariga toʻgʻri keladi. Xoʻsh, shu poydevorlar yaʼni nikoh oldi omillari nimalardan iborat? Gap nikoh oldi omillari haqida borar ekan, shun itaʼkidlab oʻtish joizki, nikoh oldi omillari u yoki bu nikohning yuzaga kelishiga asos boʻlgan koʻplab ijtimoiy, iqtisodiy, biologik, fiziologik, maʼnaviy, axloqiy va bugungi kunlarimiz uchun eng muhim boʻlmish psixologik omillarni oʻzida mujassamlashtirgan, koʻp qirrali omillar kompleksidan iborat boʻlib, oila qurayotgan yoshlarning, shu oʻzlari qurayotgan oilaviy hayotlariga qaydarajada «yetilgan»liklarini belgilab beradi. Bu yerda eng muhimi shu yoshlarning oilaviy hayotga, nikoh talablariga qaydarajada javob beraolishi nazarda tutiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nikohga yetuklik tushunchasi ham oʻz navbatida oʻta murakkab va nisbiy tushunchadir. Chunki odam doimo rivojlanib, takomillashib boruvchi, kasb-hunar faoliyatida yoki maʼnaviy va axloqiy rivojlanishida muntazam yangidan-yangi choʻqqilarga erishib boruvchi mavjudoddir. Agar odamning u yoki bu faoliyatga «toʻla yetukligi» haqida gapiradigan boʻlinsa, demak bu uning maʼlum bir chegaraga erishgani va undan ortiq rivojlanish mumkin emasligini bildiradi. Shuning uchun ham odamning nikohga yoki biron-bir faoliyatga yetukligi haqida gapirilganda, «yetuklik» tushunchasi tor maʼnoda oʻrinli boʻla olmaydi. Shuning uchun ham odamning «yetukligi», ayniqsa, nikohga, oilaviy hayotga «yetukligi» haqida gapirilganda, bu tushunchadan maʼlum bir umum qabul qilingan standart, oʻrtacha meʼyor, maʼlum bir shartli «oʻlchov birligi», koʻrsatkichlar va shu kabilar sifatidagina foydalaniladi. Masalan, barcha oʻquv yurtlari (maktab, lisey, kollej, institutlar) uchun bitirish imtixonlari (davlat imtixonlari tizimi, diplom ishlari himoyasi tizimlari kabilar) mavjud boʻladi va ular yordamida bitiruvchilar tomonidan oʻzlashtirilgan oʻrtacha bilimlar va malaka yigʻindisini aniqlash mumkin boʻladi. Bu esa ularga keyinchalik yana oʻqishni davom ettirish yoki maʼlum bir mutaxassislik boʻyicha ishlashi mumkinligi haqida maʼlum bir huquq beradi. Shu

nuqtai nazardan olinganda, «yetuklik» — rivojlanishning ma'lum bir bosqichi, fazasi, chegarasiga yetilganlikning sifatii va miqdoriy harakteristikasini ma'lum bir aniqlikda belgilab beruvchi ko'rsatkich bo'lib xizmat qiladi.

Odamning nikohga, oilaviy hayotga yetukligi masalasi esa o'ta murakkab, biron-bir qat'iy me'yor bilan o'lchab bo'linmaydigan individual harakterga ega bo'lgan ko'rsatkichdir. Shu keltirib o'tilganlarning o'zi yoq nikoh oldi omillari qaydarajada murakkab harakterga ega bo'lgan muammolardan ekanligini ko'rsatib turibdi.

Hozirgi zamon oilasining ijtimoiy psixologik muammolarini yoritishga bag'ishlangan psixologik adabiyotlarda nikoh oldi omillarining turlicha shakllari, ko'rinishlari farqlanadi. Quyida sizning e'tiboringizga ularning ayrimlari haqidagi ma'lumotlarni havola etamiz: Nikoh oldi omillari qatoriga shu oila qurayotgan yoshlarning: oilaviy havotga yetukligi: ularning oila qurish motivlari: ularning oila qurishgunlariga qadar bir-birlarini tanish muddati (qancha vaqt bir-birini tanishi) shartlari va sharoitlari: ularning o'zlarining bo'lg'usi oilaviy hayotlari haqidagi tasavvurlari kabilarni kiritish mumkin. Albatta, bu omillarning har bir turli yoshlarda turlicha harakterda bo'lishi mumkin, shu bilan birga ularning har biri o'z navbatida yana bir necha turlarga farqlanadi. Masalan, nikohga yetuklik deyilganda oila quruvchi yoshlarning: jismoniy (fiziologik), jinsiy, huquqiy, iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy, psixologik kabi yetuklik jihatlarini farqlash mumkin. Bularning orasida huquqiy, jinsi yetuklik ko'rsatkichlari yetarlicha aniq alomatlariga, belgilarga ega bo'lgan va bular haqida tegishli huquqiy, tibbiy, psixologik adabiyotlarda ko'plab ma'lumotlar berilgan jihatlar bo'lsa, iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy, psixologik jihatlar biroz murakkabroq, qat'iy bir ko'rsatkich, chegaraga ega emasligi bilan harakterlanadi. Masalan, odamning jinsiy yetukligi o'ziga xos omillarga ega. Klinik kuzatishlar ma'lumotlariga ko'ra, hozirgi zamon qizlarida jinsiy yetuklik (balog'atga yetish) 12-14 yoshgacha, o'g'il bolalarda esa 14-16 yoshga to'g'ri keladi. Albatta, bu yetuklik ba'zi bir bolalarda ertaroq, boshqa birlarida kechroq ro'y berishi mumkin. Bu ko'rsatkichlar ± 2 yoshga farq qilishi mumkin. Ayrim tibbiyot olimlari bolalarning to'la jinsiy yetilishlari uchun yana 2-

3 yil kerak bo'ladilar, deb hisoblaydilar. Jinsiy yetilish qat'iy jinsiy ehtiyojlarning shakllanishiga olib keladi. Bu davrga kelib bolalarda ikkilamchi jinsiy alomatlar namoyon bo'la boshlaydi. Jinsiy sekresiya bezlarining faolligi ortadi. Qiz bolalarda oylik sikllari (menstruasiya), o'g'il bolalarda pollyusiyalar ro'y bera boshlaydi.

Boshqacha qilib aytganda, ularda pubertat davr boshlanadi. Demak, bu davrga kelib bolalarning moddiy va ma'naviy qiziqishlarining o'sib borishi bilan bir qatorda jinsiy ehtiyojlar shaxs faolligining kuchli manbalaridan hisoblanib, u turli psixologik va ijtimoiy shakllarda namoyon bo'la boshlaydi. 30 Jinsiy maylning, jinsiy ehtiyojning yuzaga kelishi odamning biologik rivojlana boshlashining o'ziga xos bosqichidir. Ular bola ruhiyatining rivojlanishiga, shaxsining shakllanishiga, hayot faoliyatining boshqa jihatlariga katta ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, bugungi kunda mamlakatimizda yoshlarga, ularning ilm olish va kasb-xunar egasi bo'lishiga katta e'tibor berilmoqda. Lekin bularning o'zi yoshlarning kelgusi hayotlarining farovon bo'lishligi uchun yetarli emas, balki ularga oilaviy hayot saboqlaridan psixologik bilim va tushunchalardan keng va yetarlicha ma'lumot berish davr talabiga aylanib bormoqda. Chunki sog'lom psixologik muhit qaror topgan oiladagina barkamol va yurt koriga yaraydigan kelajak avlodni voyaga yetkazish mumkin. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, bu masalaga e'tibor qaratishimiz davr talabiga aylanib o'z dolzarbligini amaliy hayot tajribasida nmayon etmoqda. 2019 yil statistik ma'lumotlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak 11 oyda 30000 ming oilani ajrashishi bu millat taqdir va davlat kelajagiga katta xafv ekanligini xar bir sog'lom fikir egasi anglab turibdi. Ajaralgan har bir oilaning 2 nafar farzandi bor deb oladigan bo'lsak, 60000 ming nafar bolalar noto'liq oilada voyaga yetadi. Bu holat bolaning psixikasiga juda yomon ta'sir qilishi tabiiy hol. Biz bugungi kunda maktab va jamiyat hayotida tarbiyasi og'ir bolalarni sonini keskin kam paytirish borasida sa'y harakatlarni olib borishimiz samarasiz bo'lib qolishiga olib kelmoqda

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maratov Temur Gayrat ugli (2019) Scientific theoretical problems of perfect human category in the psychology. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 7(8). 16-22.
2. Eshnaev N.J., Maratov T.G‘., Mirzaraximova G. (2020). O‘zbek milliy kino san‘ati va madaniyatida psixoprofilaktik xizmat tizimini joriy etish masalalari. Oriental Art and Culture 03. 156-165.
3. Eshnaev N. J. (2021) “**Ma’naviy-axloqiy muammolarni ilmiy tadqiq etishning o‘ziga xos jihatlari**”, Academic research in educational sciences, vol 2 no 1, p. 364-504.
4. Samarova Shoxista Rabidjanovna, Rakhmonova Muqaddas Qahramanovna, Mirzarahimova Gulnora, Ikromovna, Maratov Temur Gayrat ugli, Kamilov Bobir Sultanovich. (2020). Psychological aspects of developing creative personality and the concept of reduction of creativity to intellect. JCR. 7(17): 498-505. doi: 10.31838/jcr.07.17.69
5. Turakulov Buri Norboevich. (2020). Analysis of psychological theory of emotional intelligence. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 8(3). 99-104.
6. Usarov Jabbor Eshbekovich, Eshnayev Nortoji Jumayevich, and Haydarova Surayyo Abdusalomovna. (2020) “Defects in scientific research of the problems of spiritual and moral crisis and its solution”, IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 5, no. 8, p. 6.
7. Usarov Jabbor Eshbekovich, Eshnayev Nortoji Jumayevich, and Kodirov Ikrom Davronovich. (2020) “Problems of formation of learning motives in pupils”, IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 5, no. 8, p. 6.
8. Дубровина И.В. Подготовка молодежи к семейной жизни, или «Забывтое» самоопределение [Электронный ресурс] // Вестник практической психологии образования. 2015. Том 12. № 3. С. 17–23. URL: https://psyjournals.ru/vestnik_psyobr/2015/n3/Dubrovina.shtml (дата обращения: 25.02.2021)

9. Подготовка учащихся к семейной жизни и сопутствующему образованию: методика обучения. мат-ли / авт.-сост. А.А. Фомарова [ИА]. - Фогилев: «ime. Кулешова А.А. ", 2012. - 52 с.

10. Ремерикова Н.Н. Равенство в семейной жизни: структура и содержание. Мемерикова // Документы и выходы. - 2009. - № 9. - С 61–67.